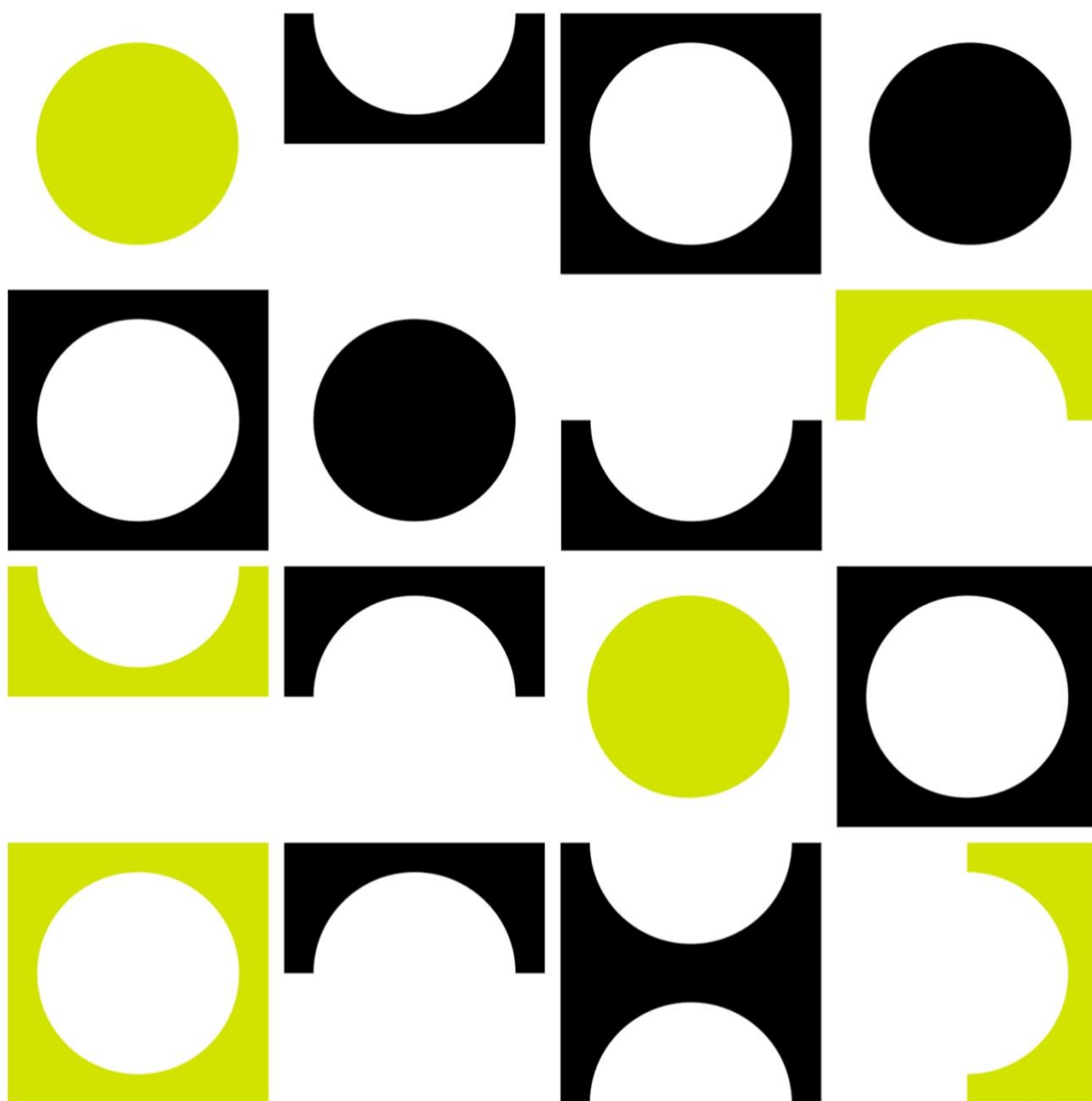

BÖNAN – LOKALT BESÖKSCENTRUM FÖR KUST OCH FISKE

UTREDNING AV ORGANISATION, SAMVERKAN OCH FINANSIERING

LIVING CITIES AND COMMUNITIES

REBECKA NOLMARK OCH KARIN HENRIKSSON,
FÖR HEMBYGDSFÖRENINGEN GÄVLE GILLE

S A M M A N F A T T N I N G

Rapporten utreder förutsättningarna för att etablera ett lokalt besökscentrum för kust och fiske på Bönan i Gävle kommun, med fokus på organisation, samverkan och finansiering. Utgångspunkten är Bönans rika kulturarv kopplat till fiske, sjöfart och lotsverksamhet samt ett starkt lokalt engagemang. I stället för ett traditionellt museum föreslås ett platsbaserat besökscentrum där berättelser och upplevelser integreras i landskapet genom fysiska och digitala inslag. Rapporten redovisar hur projektet kan genomföras stegvis, med låg bemanning och bred samverkan mellan ideella, offentliga och professionella aktörer. Arbetet har lett till en beviljad Leader-ansökan som möjliggör vidare utveckling och långsiktig hållbarhet för satsningen.

I N L E D N I N G   O C H   B A K G R U N D

Bönan är en kustnära tätort i Gävle kommun, belägen på Norrlandet cirka 15 kilometer från Gävle centrum. Platsen som är ett populärt utflyktsmål präglas av sitt maritima arv med djupa rötter i fiske, sjöfart och lotsverksamhet. Dessa näringar har inte bara format landskapet utan också människors liv, berättelser och identitet.

Mot denna bakgrund har hembygdsföreningen Gävle Gille tagit initiativ till att undersöka möjligheten att etablera ett kust- och fiskecentrum på Bönan.

– En sådan satsning bedömdes kunna stärka områdets attraktionskraft, fördjupa platsens identitet och skapa mervärden för såväl lokalsamhället som besöksnäringen. Förstudien pekade också på goda möjligheter till samverkan med befintliga verksamheter och aktörer med koppling till kust, sjöfart och turism.

Vy över Bönan 1948. Foto: Läns museet Gävleborg

UTREDNINGENS INRIKTNING

Utredningen omfattar en analys av relevanta intressenter och potentiella samverkansparter, samt deras möjliga bidrag till verksamheten. Vidare hanterar utredningen frågan om huvudmannaskap och en ändamålsenlig organisatorisk struktur, samt belyser möjliga former för finansiering, både på kort och lång sikt, och identifierar tänkbara utvecklingsvägar för verksamheten över tid.

Arbetet har genomförts av Rebecka Nolmark och Karin Henriksson, Living Cities and Communities AB.

GENOMFÖRANDE

Uppdraget inleddes med ett platsbesök på Bönan, där representanter från den arbetsgrupp som tagit fram förstudien deltog och visade området. Uppstartsmötet hölls i början av oktober 2025 i Församlingsgården i Utvalnäs, med referensgruppen för uppdraget närvarande. Under mötet fördes diskussioner om att bredda perspektivet och utgå från platsen som helhet, vilket innebar att även kust- och skärgårdsområdet inkluderades. Syftet var att lägga grunden för en bred samverkan mellan offentliga och ideella aktörer samt att skapa ett starkt lokalt stöd för den tänkta satsningen.

Förstudien *Förstudie om fiskemuseum/besökscentrum på Bönan* ger en mycket god beskrivning av både förutsättningar och potential för sådan verksamhet. Därför inriktades det fortsatta utredningsarbetet främst på att identifiera finansieringsmöjligheter för såväl uppförande av byggnader som utställningar, verksamhet och drift. Kartläggningen visade dock att möjligheterna till finansiering för denna typ av museisatsningar har minskat under senare år. Flera av de EU-fonder och program som tidigare har varit tillgängliga för ideella kulturarvsaktörer är i dag inte längre öppna.

Mot denna bakgrund valdes ett bredare angreppssätt. I stället för att enbart fokusera på ett traditionellt kust- och fiskemuseum har utredningen undersökt möjligheten att se till *hela* platsen med sina samlade och unika värden.

ETT BESÖKSCENTRUM FORMAT AV PLATSEN

Ett besökscentrum på Bönan och Norrlandet kan bygga på kustlandskapet, kulturmiljöerna och de levande verksamheterna som präglar området. I stället för ett avgränsat museum i en enskild byggnad kan besökscentret formas av platsen i sig med sina fiskelägen och hamnmiljöer, lots- och sjöfartshistoria, kapellet, fyrarna, naturmiljöerna och skärgårdens öar.

Med utställningsteknik och upplevelsedesign kan miljöerna länkas samman till ett besökscentrum utan väggar, där historia, samtid och framtid vävs samman.

På Bönan, Utvalnäs och andra delar av Norrlandet finns ett starkt lokalt engagemang och ett rikt föreningsliv med djup kunskap om fiskets, sjöfartens och kustsamhällets historia. Att samla, synliggöra och förmedla dessa berättelser i den fysiska miljön kan bidra till att stärka platsens identitet och skapa stolthet hos boende och verksamma i området.

Förmedlingen kan ske genom upplevelsebaserade och pedagogiska inslag som är integrerade i landskapet och gör berättelser och kunskap tillgängliga året runt. Exempel på detta kan vara ljudstationer med historiska ljudupptagningar, tidsfönster med historiska vyer, digitala skyltar längs vandrings- och cykelleder, guidade turer, workshops i lokalt hantverk och tillfälliga utställningar i befintliga byggnader. Besökaren möter kulturarvet där det har utspelat sig, vilket skapar en nära och meningsfull koppling mellan plats, berättelse och upplevelse.

Denna modell möjliggör en stegvis utveckling, minskar behovet av stora initiala investeringar och skapar bättre förutsättningar för långsiktig och hållbar drift, som inte bygger på omfattande bemanning. Samtidigt kan ett sådant besökscentrum bidra till en stärkt besöksnäring, ökad attraktionskraft och en tydligare positionering av Gävle som kust- och hamnstad.

Detta koncept diskuterades med uppdragsgivarna, samt med Sjöfartsverket, som förvaltar och bedriver verksamhet på Bönan, varpå det beslutades att utredarna skulle undersöka möjligheten att söka projektfinansiering från Leader Gästrikebygden för ett förverkligande av idéerna.

AI-genererade bilder som illustrerar möjligheterna att levandegöra och tillgängliggöra historien i landskapet.

PROJEKTÄGARE OCH FINANSIERING

Samråd med Leader-sekretariatet ringade in Länsmuseet Gävleborg som den mest lämpade projektägaren, med tanke på programmets utformning.

Utredarna skiftade nu fokus mot att leda arbetet med ansökan, från idé till beslut och positivt bifall. Ansökan beviljades drygt 2 miljoner kronor i stöd. *Se bilaga 1.*

PROJEKTANSÖKAN

Projektförslaget diskuterades och vidareutvecklades vid en kreativ workshop där deltagarna bland annat identifierade ett behov av en fysisk startpunkt, där besökare kan introduceras till området och hämta analoga kartor och anpassat material för olika målgrupper, såsom barnfamiljer. För att skapa upplevelsestationer i landskapet föreslogs bland annat ljudstationer med berättelser om allt från fiske vid bryggan och sjöfart vid fyren till den tidiga turismens historia och storpolitik vid Gråberget.

Exempel på analoga kartor som utformats för barn, som bjuds in och vägleds att upptäcka kulturarvet och miljön kring Bergkvara hamn. En inspirerande satsning gjord av Kalmar Läns Museum.

ANSÖKAN / SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg ansöker om projektstöd för att utveckla Bönan till ett hållbart och attraktivt besöksmål med kulturarv, kustmiljö och sjöfart i fokus. Projektet genomförs i nära samverkan med hembygdsföreningen Gävle Gille, Bönans hembygdsförening, IK Argo i Utvalnäs, Gävle kommun, Sjöfartsverket, andra lokala föreningar och näringslivsaktörer. Satsningen bygger på professionell projektledning kombinerat med omfattande ideellt arbete, vilket både förankrar projektet lokalt och säkrar kontinuitet efter projekttidens slut.

Syftet med projektet är att skapa ett besökscentrum som består av både fysiska och digitala delar och som kan hålla öppet året runt utan krav på daglig bemanning. Genom delaktighet från boende, föreningsliv, skolor och näringsliv ska projektet utveckla en ny typ av upplevelsebaserad kunskapsförmedling i kulturlandskapet. Projektet ska stärka den lokala identiteten, skapa en mötesplats för kultur och lärande samt bidra till kunskap om platsens historia från fisket och sjöfarten till fyrverksamhet, naturvärden och försvarshistoria.

Projektet utgår från hembygdsföreningen Gävle Gilles framtagna förstudie, som visar på stor potential och brett lokalt engagemang. Bönan är redan ett välbesökt kustsamhälle med stark kulturhistorisk prägel, men saknar en sammanhållen struktur för att ta emot besökare och förmedla platsens berättelser. Genom att utveckla utställningar, mottagningslokal och programverksamhet skapas en attraktiv och hållbar besöksdestination, samtidigt som samarbetet mellan ideella, professionella och offentliga aktörer stärks.

Projektet består av sex huvudaktiviteter: projektledning, framtagande av innehåll, utveckling av upplevelsestationer, iordningställande av mottagningslokal, digital kommunikation samt programverksamhet. Fyra interaktiva utställningsmoduler ska tas fram och installeras utomhus, anpassade för att stå ute året runt med robust teknik och hållbara material. Ett befintligt rum ska inredas för besöksmottagning. Programmet utvecklas i samarbete med lokala aktörer och omfattar guidningar, skolverksamhet, temadagar och andra aktiviteter som stärker liv och rörelse på Bönan.

Projektet är innovativt genom att utveckla nya metoder för museiverksamhet i landskapet, nya samsamarbetsmodeller mellan professionella och frivilliga och en modell för volontärarbete inspirerad av internationella exempel. Stor vikt läggs vid social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet, bland annat genom lokal förankring, inkludering av olika målgrupper, återbruk av material och minimerad klimatpåverkan.

Projektet förväntas ge konkreta resultat: fyra utställningsmoduler, en fungerande besöksmottagning, en plan för programverksamhet, ett invigningsevent, guideutbildning samt en långsiktig organisationsplan. Det beräknas skapa 340 timmars sysselsättning, två nya produkter, två nya tjänster, en ny mötesplats och fem bestående nätverk. Dessutom förväntas antalet besökare öka med cirka 7 000 personer per år.

Genom att samla kommun, region, statliga aktörer, föreningsliv och näringsliv säkerställs projektets långsiktighet. Modellen bygger på låga driftkostnader och robusta lösningar som kan hanteras inom parternas ordinarie resurser efter projekttiden. Projektet kan inte

genomföras utan stöd eftersom det kräver investeringar i digital teknik, fysiska utställningslösningar och organisatorisk utveckling.

Sammanfattningsvis är satsningen ett strategiskt steg mot att utveckla Bönan till ett hållbart, nyskapande och lokalt förankrat besökscentrum som stärker både kulturarvet, besöksnäringen och den lokala gemenskapen.